

MUSTAFA GENCER, *Imperialismus und die Orientalische Frage. Deutsch-türkische Beziehungen (1871-1908) [Emperyalizm ve Şark Meselesi. Türk-Alman İlişkileri (1871-1908)]*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006. (ISBN 975-16-1914-9), 160 sayfa.

Doç. Dr. Mustafa Gencer'in kaleminden çıkan bu kitap, esas itibarıyla yazarın 1995'te Bochum Ruhr Üniversitesi tarafından kabul edilen master çalışmasına dayanmakta olup, 1871-1908 yılları arasında Türk-Alman ilişkilerinin seyrini ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında, büyük güçlerin Balkanlar ve Orta Doğu üzerinde nüfuz kazanma mücadeleleri ve bu çerçevede birbirleriyle olan çıkar çatışmalarına ışık tutulmaktadır. Ana konu, "şark meselesi" çerçevesinde Alman-Osmanlı askeri ilişkilerinin perde arkasıdır. Bu yapılırken Alman İmparatorluğu'nun sömürgecilik döneminde yürüttüğü şark politikası öne çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Çalışma giriş bölümüyle beraber beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda genel değerlendirme, Türkçe özet, kaynakça yanında dizin ve çeşitli haritaları kapsayan ek bölümleri yer almaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı, metodu, sorunsalı ve dayandığı kaynaklar açıklanmaktadır. Yazar burada, aradan bir asıra yakın bir zaman geçmesine rağmen şark meselesi ve I. Dünya Savaşı'ndan kalma hesaplaşmaların bugün daha da güncellik kazandığı görüşünü savunuyor. Buna göre Ortadoğu-Balkanlar ve Kafkasya üçgeninde bugün yaşanan kargaşa ve huzursuzluğun temelinde büyük güçlerin sürdürdüğü emperyalist siyaset yatmaktadır.

Giriş'i takip eden ikinci bölüm tarihsel arkaplanı konu edinmektedir. "Şark meselesinin" tanımı, ortaya çıkışı, sömürgecilik politikasıyla ilişkisi ele alındıktan sonra büyük güçlerin bu meseleye yaklaşımları ve ilgileri tek tek ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm, Osmanlı Devleti'nin Alman emperyalist faaliyetlerinin ilgi odağı haline gelme sürecini inceliyor. Alman İmparatorluğu 1871'de kurulduğunda şansölye Bismarck'ın en önemli amacı, yeni devletin Orta Avrupa'daki konumunu sağlamlaştırmaktı. Bu nedenle Balkanlar ve Ortadoğu ikincil bir önem arz etmekteydi. 1889'da İmparator II. Wilhelm İstanbul'a gelir. Yazara göre bu ziyaret, II. Abdülhamit ve Osmanlı kamuoyunda önemli tesirler bir yana, Alman mallarına pazar bulma ve Ortadoğu'da bir Alman nüfuz alanı oluşturma gayesiyle yapılmıştır. Bağdat Demiryolu Projesi'nin Deutsche Bank'a verilmesi ile Almanların Osmanlı Devleti'ne yatırım yapmalarının önü açılmış, demiryolu inşası için mühendisler, salgın hastalıklara karşı mücadele için tabipler, Osmanlı Ordusu'nu eğitmek için subaylar gelmiştir. Yazar, bu gelişmelerin Osmanlı Devleti'ndeki Alman tesirini sistematik hale getirdiği görüşündedir.

Dördüncü bölümde mesele, Osmanlı Devleti açısından ele alınmaktadır. Devlet-i Aliyye bir taraftan ülkede istikrar sağlamaya çalışırken diğer taraftan Alman İmparatorluğu ile iyi ve dostane ilişkiler kurarak giderek artan Rus, İngiliz ve Fransız etkisini dengelemek istiyordu. Yazara göre bu denge politikası, devletin giderek Alman nüfuz alanı içine girmesi tehlikesini bertaraf etmiyordu. Zaten sömürgecilik döneminde dünyanın büyük güçler tarafından paylaşılmasında rol alamayan Almanya'nın, şimdi Anadolu ve İran Körfezi üzerinden Hindistan'a uzanan bir hat üzerinde kendine büyük bir pay bulma maksadını güttüğü aşikardı. Bağdad

Demiryolu Projesi bu amaca hizmet edecekti. Nihayet II. Abdülhamit, dış politikasındaki tarafsızlığı terk ederek, danışmanlarının da tavsiyesiyle Almanya'ya yakınlaşmaya karar verdi. Yazar II. Abdülhamit'in bu politikasını Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasını savunması ve Alman ekonomik yatırımlarının Osmanlı ülkesinin yararına olduğu görüşüne dayandırmaktadır. Almanya ile Osmanlı Devleti'nin ortak sınırlarının olmayışı, Alman sömürgelerinde Müslüman bulunmayışı Abdülhamit'i Almanya'ya yaklaştıran diğer nedenler arasında sayılmaktadır.

Beşinci bölüm, Osmanlı üzerinde kurulan Alman etkisinin gelişimini Bağdad Demiryolu Projesi örneğinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Hamburg, Berlin, Paris, Viyana üzerinden Avrupa'yı İstanbul'a bağlaması öngörülen proje, buradan da İran Körfezi'ne ulaşacaktı. Almanya bu proje ile Osmanlı üzerindeki etkisini artıracak, Türkler'in gönlünü kazanacak, gelecekte muhtemel savaşlarda Türkiye'nin kendi safında yer almasını garantileyecekti. Projeyi Almanlar'a veren Abdülhamit ise, bir yandan ülkenin güvenlik, kalkınma ve islahına, öte yandan da kendi konumunu sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Bölümün sonunda, projenin Almanlar'a verilmesinin, diğer Avrupa başkentlerindeki yankısı ele alınmaktadır. Ayrıca Alman kamuoyununun şark meselesi hakkındaki tutumuna da ışık tutulmaktadır.

Yazar çalışmasında özetle, II. Abdülhamit dönemi Osmanlı-Alman münasebetlerinin, 'dostluk' temeline dayandığı ve her iki tarafa da - eşit derecede olmasa da - fayda sağladığı sonucuna varıyor. Bu sonuç, araştırma boyunca sıkça dile getirilen, Almanya'nın aslında nüfuz kazanma peşinde olduğu tezine tezat teşkil etmektedir. Birlikte tecrübe edilen bu tarihi kesit yazara göre, günümüzde de her iki ülkenin ve toplumun karşılıklı anlayış ve yakınlaşmasına olumlu katkı sağlayabilir.

Eserin, Türk-Alman tarihi araştırmalarına önemli katkılar sunduğu açıktır. En önemli katkılarında biri hiç şüphesiz, konunun Almanya açısından ve Almanca kaynaklara dayanarak ortaya konmasıdır. Bu yapılırken konulara Osmanlı açısından da bakılması ihmal edilmiş, yazar projektörünün Avrupa'nın önemli başkentlerine ve İstanbul'a eşzamanlı yansıtması başarılıdır. Eserin Almanca yayımlanması hiç kuşkusuz, kendisinden istifade etme imkanlarını sınırlandıracaktır. Bununla beraber kitabın sonuna konan Türkçe özet, çalışmanın konusu ve sonuçları hakkında en azından bir fikir edinme imkanı sunmaktadır.

YAŞAR SARIKAYA